

מאמר מקורי

מחאה חברתית וסיקור תקשורת: מרוטשילד לכיכר זקוטי, וממחאת האוהלים ל- Occupy Wall Street 2011

אלונית ברנזון*

תקציר

המאמר הנוכחי מנתח את האופן שבו הוצגו בתקשורת המחאות החברתיות של קיץ 2011 בישראל ובארצות הברית. במוקד המחאות החברתיות עמדה המדיניות הפוליטית-חברתית-כלכלית. מחקר השוואתי זה מציג ניתוח של הסיקור התקשורתי בעיתונות הכתובה המובילה בישראל ובארצות הברית: ידיעות אחרונות וישראל היום בישראל והניו יורק טיימס ויו-אס-אי טודיי בארצות הברית. הסיקור העיתונאי מנותח בעזרת תאוריית המסגור התלת-ממדית של ריס ולואיס (Reese, 2010; Reese & Lewis, 2009). ממצאי המחקר מצביעים על סיקור שונה מזה שהיינו עדים לו בספרות המחקרית בעשור האחרון שעסקה במחאות גלובליות נגד המדיניות הכלכלית-חברתית של המוסדות הכלכליים הבין-לאומיים. ברוב המקרים סיקור המחאה היה שלילי והדגיש את אלימות המפגינים. בניגוד לכך נמצא במחקר זה כי כאשר מדובר במחאה מקומית, העיתונות מצדדת במחאה ונותנת במה לסדר היום של המפגינים. בהפגנות קיץ 2011 בלטו המכנה המשותף והתמיכה במטרות המחאה ובמפגינים הן בישראל הן בארצות הברית, על אף השוני בתפיסה החברתית-כלכלית בין המדינות. האם דפוס המחאה משנה את

* ד"ר אלונית ברנזון (alonit@bezeqint.net) היא מרצה לתקשורת ומדע המדינה במכללה האקדמית צפת, סגנית ראש חוג בתכנית הלימודים הרב-תחומיים במכללה. מחקר זה הוצג בכנסים אקדמיים בתחום של מחאה ותקשורת בשיקגו ובלונדון במהלך 2013.

דפוס הסיקור? נראה שלעיתונאים קל יותר להזדהות עם מחאות מקומיות כשסדר היום ברור לכולם. המושג "צדק חברתי", שהפך לסממת המחאה בשתי המדינות, יצר מכנה משותף רחב לכל האזרחים, ובכלל זה העיתונאים.

מבוא

בשנים האחרונות נראו הפגנות מסיביות בכמה מדינות ברחבי העולם. בין מטרותיהן של מרבית ההפגנות של השנתיים הקודמות שנערכו ברחבי עולם היו ממשלות ומדיניותן החברתית. בשלהי 2010 ובתחילת 2011 יזמו קבוצות חברתיות ויחידים הפגנות מאופקות ברחובות ובכיכרות של מדינות אירופיות רבות, ובהן, ספרד, פורטוגל ויוון, כמו גם בישראל. בסתיו 2011 התקמו כמה פעילים בארצות הברית, כצעד מחאה, בפארק זוקוטי (Zuccotti Park) באזור וול סטריט שבניו יורק. כמה שבועות מאוחר יותר התפשטה ההפגנה, שכונתה Occupy Wall Street, מפארק זוקוטי לערים נוספות ברחבי ארצות הברית ולמדינות נוספות, כמו בריטניה וספרד. מפגינים ממדינות שונות השתמשו בדימויים ובפרקטיקות של דמוקרטיה מתנגדת, נאבקת ומערערת על השיטה הפוליטית הדומיננטית, נגד ממשלות נבחרות. ההד הציבורי ניכר בעיקר במדיה הוותיקה – העיתונות המשודרת והאלקטרונית. בספרות המחקרית (ברנזון, 2010; Berenson, 2013; Leung, 2009; McLeod & Hertog, 1992; Murray et al., 2008; Rauch et al., 2007; Reese, 2001) נמצא כי התקשורת הבליטה את אלימות המפגינים במחאות החברתיות הגלובליות ואת הדה־לגיטימציה של סדר היום שלהם. וולדובסקי ועמיתיו (2012) עושים שימוש בביטוי "פרדיגמת מחאה", כלומר דפוס סיקור ממסגר שהוא לרוב שלילי. האם הסיקור של ההפגנות החברתיות הלוקליות של 2011 התאפיין בפרדיגמה דומה לזו או שמא המגמה התהפכה, ומדוע? במחקר זה השוויתי בין סיקור המחאה הישראלית לזו האמריקנית ולמחאות מקומיות במדינות שונות ובמרחב זמן זהה כדי לבחון אם דפוס המחאה – העובדה שהיא מקומית – משנה את דפוס הסיקור. לכן נבחרו מדינות בעלות תפיסה חברתית־כלכלית שונה בניסיון לחזק את הטענה שדפוס ההפגנה ולא המקום הוא ששינה את מסגור הסיקור.

צדק עולמי – מחאה חברתית גלובלית

הספרות המחקרית שעוסקת בקבוצות חברתיות גלובליות פרוחה בעשור האחרון וחשפה רשתות של תנועות חברתיות שהתארגנו למחאות משותפות של מפגינים

מכל העולם נגד ארגונים בין-לאומיים דוגמת ארגון הסחר העולמי (World Trade Organization), הבנק העולמי (the World Bank), קרן המטבע הבין-לאומית (IMF – International Monetary Fund) (Della Porta & Tarrow, 2005; G8) ו-Della Porta et al., 2006; Karides, Smith & Beckers, 2008; Kriesi, Della Porta & Rucht, 2009; Tarrow, 2005). עיקרן של הפגנות אלה היה דרישה לקביעת סדר חברתי-כלכלי חדש בתפיסה הקפיטליסטית שלוחת הרסן שנדרשת לה מדיניות של חלוקה מחדש של הנטל. המפגינים סברו כי השחקנים הבולטים בהתהוות הקפיטליזם הגלובלי הם הארגונים הבין-לאומיים והדרך שבה הם פועלים, המשרתת ברוב המקרים את האינטרסים של הארצות המתועשות המתקדמות ושל בעלי עניין באותן ארצות, ולא את האינטרסים של העולם המתפתח (Friedman, 2002; Scholte, 2005). בהיבט כלכלי שכזה, קבוצות אינטרסים מבקשות להגן על שווקים מקומיים, על פועלים שאיבדו את מקומות העבודה שלהם כשהחליט תאגיד בין-לאומי להעתיק את מפעליו למקום אחר ועל אזורים שמקומות העבודה בהם הולכים ומתמעטים (קנדי, 1993; Noel & Therein, 2008; Moghadam, 2009). המחאה הגלובלית בסוגיות כלכליות-חברתיות התאפשרה על בסיס של סולידריות אזרחית עולמית שלא הייתה קיימת עד אז; עם זאת, הקשר של סולידריות כזו חלש מזה של הסולידריות האזרחית שמתפתחת במדינות הלאום מבית. דאגה לאינטרסים של מדינת הלאום לא יכולה להיעשות במתכונת של התארגנות גלובלית, והיה צורך להביא בחשבון את העצמאות, את הרצון ואת הייחוד של המדינות הריבוניות. הנמענים הראשונים של "פרויקט" כזה אינם ממשלות, אלא תנועות חברתיות וארגונים לא-ממשלתיים, קרי החברים הפעילים של חברה אזרחית חוצת גבולות לאומיים. כלומר, בעקבות הפיכת השווקים לגלובליים נוצר צורך בסמכויות פוליטיות מקומיות שיתנו מענה לזיקות המורכבות בין אופיים של משטרים פוליטיים מקומיים לבין סולידריות אזרחית עולמית חדשה (הברמאס, 2001, עמ' 36; Juris, 2008; Commack, 2003; McDonald, 2006; Scholte, 2005). זאת מכיוון שסכיכה פוליטית (דמוקרטית או לא) משנה את התלות של קבוצה חברתית ביכולת שלה לפעול ואף משפיעה על אופיה. נוסף על כך, במסגרת יחסי הגומלין שמתרחשים בפעילות של הקבוצה החברתית, כמו למשל אלה שבין מפגינים ובין המשטרה, מתרחש שינוי כתוצאה מחדשנות מתמדת של משא ומתן, ומאבק. משתתפים בקבוצות חברתיות, לא רק פעילים, אלא גם רשויות השלטון וגורמי תביעה אחרים מתקשרים, משאילים ומאמצים רעיונות, רטוריקה ודרכי פעולה האחד של השני (Tilly & Wood, 2013). גלי ההפגנות הגלובליות שהחלו בסוף שנות התשעים השיגו נראות ברחבי העולם בזכות ההפגנה נגד פסגת ארגון הסחר העולמי בסוף נובמבר 1999, בסיאטל. ההפגנות נגד מפגשי הפסגה שנערכו בשנים שלאחר מכן התארגנו

באמצעות רשתות של פעילים ממדינות שונות בעולם שתיאמו את פעולותיהם ברשת האינטרנט (Juris, 2008). בתחילת שנות האלפיים, פורומים חברתיים עולמיים ברשת האינטרנט, כמו הפורום החברתי העולמי (The World Social Forum) והפורום החברתי האירופי (The European Social Forum), התבררו ככתובות חשובות הנותנות מענה לפעילים מכל רחבי העולם שרוצים לחלוק ביקורת על הגלובליזציה התאגידית (Della Porta, 2007).

מחקרים שעסקו בשאלת גיוס (mobilization) פעילים חברתיים התמקדו ברווחים הצפויים לחברי הקבוצה שיתגייסו לשורותיה, תוך דגש על השגת מקורות ותועלות חומריים, כמו למשל קבוצות מיעוט שדרשו הקצאת משאבים והטבות כלכליות (Tilly, 1984, 1993-1994, 2003). מאוחר יותר, חקר קבוצות חברתיות התמקד בזהות הקולקטיבית כמרכיב בולט בסיבת השייכות לקבוצה החברתית, לאמונותיה ולתפיסת עולמה, אשר ביסודו של דבר, לפי דלה פורטה ודיאני (Della Porta & Diani, 2006), עוזרת לבנות את אמונו של הציבור ומשמשת נדבך חיוני לקבלת חברים שיירתמו לפעילות סולידרית לטובת נושאים שהזמן בעניינם דוחק. עיצוב זהות קולקטיבית הוא תהליך תרבותי המתבטא בשפה ובסמלים. מקורות התקשורת הם תנאי הכרחי להצלחת תהליך זה. הזהות הקולקטיבית עוצבה בסיקור התקשורת של הקבוצות החברתיות, ומכיוון שהשפה והסמלים הם חלק מהתרבות של ציבור הקוראים, היא חיברה את ציבור הקוראים לסדר היום של הקבוצה החברתית. מלוצ'י (Melucci, 1989, 1995), שעסק בפוליטיקה של זהות, טען שזהות איננה מוגבלת להכרת חברי הקבוצה בזהותם העצמית, אלא תלויה גם בהכרת אחרים בה בזהות הייחודית שלהם ובקבלת לגיטימציה מהחברה הכללית. זהות קולקטיבית היא "הגדרה משותפת המיוצרת בידי יחידים בעלי זיקה משותפת המשתפים פעולה במרחב של הזדמנויות ובמגבלות התלויות במקום שבו הן פועלות" (Melucci, 1989, p. 34, התרגום שלי). בתהליך זה מוגדרת הזהות של קהילה. "ההגדרה המשותפת של קבוצה שואבת מהאינטרסים המשותפים, מהחוויות ומהסולידריות של חבריה" (Taylor & Whittier, 1992, p. 105, התרגום שלי). תהליך הגדרת הזהות הביא ל"זיהוים של שחקנים חברתיים על ידי עצמם ועל ידי אחרים כחלק מקבוצה רחבה יותר שבה, על בסיס של שיתוף כזה, הם נותנים משמעות לחווייתם" (Della Porta & Diani, 1999, p. 85, התרגום שלי).

צדק חברתי – מחאה לוקלית במרחב הגלובלי

בשנים 2011-2012 היינו עדים לגל של מחאות מקבילות שבהן נטלו חלק קבוצות מחאה לוקליות במרחב הגלובלי דהיינו, ההפגנות היו מקומיות ונערכו

בר־זמנית במדינות שונות ברחבי העולם. כזו הייתה מחאת קיץ 2011 שקראה לצדק חברתי. למחאה היו השלכות על השיח הציבורי אשר התבטאו בתקשורת הכתובה והאלקטרונית. בעקבות המחאה החברתית נוספו משמעויות חדשות למושג "צדק חברתי", שהקרינו על התחום הפוליטי-כלכלי-חברתי במדינה. הטענה המרכזית של המחאה החברתית בישראל כוונה לתהליך שבו הקפיטליזם בעשורים האחרונים נוגס במדיניות הסוציאליסטית שעל עקרונותיה נבנתה המדינה. לעומת זאת, בארצות הברית, שחרטה על דגלה ליברליזם אידאולוגי, ושהתרבות הפוליטית-חברתית-כלכלית של אזרחיה מושתתת על מדיניות של קפיטליזם ושוק חופשי, מחאת Occupy Wall Street הייתה מפתיעה. נדמה היה שהמחאות שהתקיימו ברחבי העולם ויצרו הר תקשורתי עז העירו את אזרחיה של ארצות הברית לביקורת על השיטה החברתית-כלכלית שלה. במקביל הופיעו העיתונאים שוב ובגדול כמעצבי סדר היום הציבורי.

המחאה בארצות הברית סימנה ניצני התנגדות לשיטה הקפיטליסטית והפכה למוקד של הזדהות ציבורית ותקשורתית באמצעות דיווחי העיתונאים המובילים. גם בישראל הפכה המחאה למכנה משותף מעמדי והשכלתי ולנרטיב המוביל ובעל ההשפעה בשיח הציבורי. נרטיב זה שלט בסיקור החדשותי ותפס מקום מרכזי בעמודי החדשות של העיתונאים.

הסיקור התקשורתי כמבנה מציאות

עיתונאים מציגים פרשנות על נושאים ואירועים בצורה של סיפור חדשותי. הם אינם יכולים לספר סיפורים באופן יעיל בלי לחשוב מראש על רעיונות ועל מושגים באופן שבו יאורגנו מרכיבי הסיפור ואילו משמעויות להקנות למרכיבי הסיפור. קליין (2010) סבורה כי החדשות הם בעצם סיפורת או נרטיבים, וכי הכתיבה העיתונאית דומה לכתיבה היסטורית או ספרותית, שכן העיתונאים כותבים על המציאות. למעשה מדובר בכתיבה שבה הרטוריקה של הטקסט משמשת כלי להסוואת האידאולוגיה של הכותב (Brook, 1991).

פוקו (2005) טען שהשיח העיתונאי, בדומה לסוגי שיח אחרים, דוגמת שיח המדע ושיח הפוליטיקה, איננו רק מדיום שמנסח את המאבקים או את מערכות השליטה, אלא גם אובייקט שעליו ובאמצעותו נאבקים: זהו הכוח שבעיצוב הנרטיב שעליו מבקשים להשתלט העיתונאים. לכן אפשר להתייחס לטקסט העיתונאי כאל זירה של מאבק ולזהות בה היררכיה של סוגי שיח המושפעים מאידאולוגיות שונות ומתחרים ביניהם על קבלת משמעות (קליין, 2010; 1995; Fairclough).

למרות העובדה שבשיח המקצועי משתמשים העיתונאים במילים "דיווח חדשותי" ו"סיפור", קיים בתרבות סירוב להכיר כי גם עיתונאים העוסקים בפן החדשותי עוסקים בעצם בסיפור סיפורים (רועה, 1994). סירוב זה, לדעת בירד (Bird, 1996), נובע מנטייה להתייחס לחדשות כאל עובדות שאפשר לאמתן. אולם החדשות הן הבניה תרבותית, נרטיב המספר סיפור על אודות אירועים חדשים וחשובים. לדעתו של אורינג (Oring, 1990) אשליה היא לחשוב שחדשות משקפות מציאות. הוא טוען כי למעשה כל הבחירות ביצירת הטקסט התקשורתי נקבעות על ידי העורכים והכותבים. כמו כן, הסיקור העיתונאי אינו משוחרר מתוכן רגשי ומערכים (Frye, 1966, בתוך קליין, 2010). הכתיבה העיתונאית היא יצירתית, פרי הבנייה המציאות מנקודת מבטו של העיתונאי (קליין, 2010), או במילים אחרות, מסגור הלכה למעשה.

מסגור הסיקור

עיקרון חיוני בחקר הסיקור העיתונאי הוא למזער את ההתמקדות בנושא המדווח ולמקד את הדיון באופן שבו הנושא מוצג. כמו במחקרי מסגור אחרים, גם במחקר זה עולות השאלות: היכן מרחב הקיום של המסגור? האם בטקסט החדשותי, בתרבות או במערכת הקוגניטיבית של הנמען? כיצד חוקר יכול לבסס באופן משכנע מסגור בדיווח התקשורתי? מה צריך לבחון או לנתח במידע החדשותי? אנטמן (Entman, 1993, p. 52) מציע להסתכל על מסגור תוכן מתוך מודעות לכך שיש בכוחו של זה להפוך אירועים לחדשות שישפכו אור על המתרחש בתוך ההקשר הסביבתי. בולדווין ון גורפ (Van Gorp, 2010) דן בסוגיה חשובה מאוד: הסובייקטיביות בניתוחי מסגור. הוא מנסה למזג תובנות מניתוח נרטיבים עם הגישה הפונקציונליסטית (המבנית) למסגור כפי שנוסחה בידי גמסון ומודליאני (Gamson & Modigliani, 1989). הגישה הפונקציונליסטית עוסקת בתהליך שבו יחיד או קבוצות יוצרים באופן פעיל מציאות חברתית ממידע המופק בידי מוסדות חברתיים שונים (Neuman, Just & Crigler, 1992; Wicks, 2005). מן הספרות המחקרית עולה כי מסגור משפיע על דעותיהם של נמעני התקשורת (D'Angelo, 2002; Entman, 2003; Hertog & McLeod, 2001; Leung, 2009; McLeod & Hertog, 1992; Reese, 2001, 2007, 2010; Scheufele, 1999). דרך המסגור, שאינו אלא תהליך של הבנייה מציאות, משפיעים עיתונאים על איך הנמענים יחשבו על הסוגיות המדווחות, כלומר על עיצוב המערך התפיסתי של הקוראים על אירועים ואנשים (Entman, 2007, p. 4). בדרך זו מייצר המסגור נרטיב של אירועים "לחשוב על זה בדרך זו" (Kim, Scheufele)

McQuail, 1994; Reese, 2010; ראו גם: Shanahan, 2002, p. 7, התרגום שלי; זה נעשה לעתים על ידי שימוש בצירופי מילים, בקונוטציות ובמטפורות המוכרים לקהל הנמענים (Entman, 2003, 2007). מסגור הוא "עיקרון חברתי מאורגן ומשותף הנמשך לאורך זמן ופועל באופן סימבולי להבנות את העולם החברתי" (Reese & Lewis, 2009, p. 777, התרגום שלי). לפיכך, לקבוצות המשתתפות בשיח יש סיכויים רבים יותר להשפיע על תודעתם ועל פעולותיהם של בני קבוצות אחרות, שכן בעקיפין קבוצות חזקות אלה, המשפיעות על ידע ועל דעות של אחרים, מפקחות בעקיפין גם על פעולותיהם (Van Dijk, 2001; קליין, 2010).

כלי המסגור שנבחר לניתוח סיקור המחאות החברתיות בארצות הברית ובישראל, מתבסס על תאוריית המסגור התלת־ממדית של ריס ולואיס (Reese, 2010; Lewis, 2009). תאוריה זו היא שיטה איכותנית המאפשרת את בחינת המסגור החדשותי על בסיס שלושה ממדים: דיווח־המחשה־הפנמה. באופן שיטתי ומכוון ניתוח התוכן התקשורתי התרבותי והאופן שבו המסגרות מאוכסנות במשמעות החברתית נותנים לנושאים המדווחים תמיכה וחזוק.

מסגור תלת־ממדי: דיווח-המחשה-הפנמה

סיקור ההפגנות החברתיות בישראל ובארצות הברית כלל תיאורי סולידריות ותמיכה. ניתוח הסיקור מראה באופן ברור כיצד הבניית הסיקור הוטמעה בעיתונות ובאה לביטוי בטקסטים החדשותיים. כבר בניתוח האיכותני הראשוני של הסיקור העיתונאי עלתה תבנית ברורה של מעבר בין שלושת הממדים של ריס ולואיס: דיווח (transmission), המחשה (reification) והפנמה (naturalization) (שם; שם). הנרטיב נבנה בעת הדיווח, לאחר מכן הומחש כתימוכין לזה שנבנה בעת הדיווח, ובשלב ההפנמה היה הנרטיב מובן מאליו.

דיווח. ריס ולואיס סבורים כי סיקור הוא המבנה הבסיסי ביותר של דיווח. החדשות מדווחות בפשטות תוך בחירה בנרטיב נבחר ושימוש במילים המצוטטות בשם אומרים (מפגינים, אנשי מקצוע, פרשנים, ממשלה). זהו החלק הקשה ביותר, מאחר שבשלב זה העיתונאים בוחרים את הביטויים שחדשות המדיה יישענו עליהם כדי לשלוט בשיח ברמה הבסיסית. בדיווח עיתונאי חדש הסיקור כולל בדרך כלל תיאור עובדתי של המציאות מהאירוע המסוקר, כמו למשל תיאור ההפגנה וסדר היום שלה.

המחשה. ההמחשה הופכת את סדר היום של המחאה לעובדה מוחשית מקובלת בדמותה של הפגנה חברתית. בשלב ההמחשה הטקסט כתוב בשפה שנכללה כבר

במסגרת הדיווח וההנחה היא שהנרטיב עובר מהלכה למעשה. פעולה זו הופכת לשגרתית ובשלב זה אין בה ביקורת על הנרטיב הנבנה. כלומר, הדיווח מוצג כמונחים ובביטויים שכבר נבנו בשלב בניית הנרטיב הראשוני, והמחשתו נעשית באמצעות הפעולות הנגזרות ממנה. ריס ולואיס מצאו שדיווחים על דעת הקהל תרמו לתהליך ההמחשה (Reese & Lewis, 2009). החברה דרשה מענה מוחשי לפתרון סוגיית הצדק החברתי ואת התשובה סיפקה התקשורת במסגרת של תוכנה מקובלת בדמותה של המחאה החברתית.

הפנמה. הפנמה היא פעולה של הטמעת המידע בזיכרון לטווח ארוך, המורכב מהזיכרון התודעתי והרגשי, וקישורו לנתונים מופנמים נוספים. פעולת ההפנמה יכולה להיות מודעת או להיעשות באופן לא-מודע. זוהי פעולה שהעיתונות מייצרת באופן מלאכותי. ריס ולואיס מצאו שמשמעותה של הפנמה היא להפוך את הנרטיב הנבחר למציאות החדשה. ההפנמה היא שלב שבו הנרטיב שנבנה בשלב הדיווח של הסיקור העיתונאי כבר ברור ואם ההמחשה הפכה את המאבק לעובדת חיים, אז ההפנמה הפכה אותו להצהרה קיומית ולנרטיב של מאבק לצדק חברתי כולל. המפגינים הגו את הסממאות, אך נשאלת השאלה: כיצד נבנה המסגור בדיווח של העיתונות, ובאיזו מידה הוא נחשב מובן מאליו?

מסגור תקשורתי של מחאה

הסיפורים העיתונאיים מסייעים לעצב את השקפת העולם הרווחת ואת הערכים העמוקים ביותר: הם מגדירים מה נחשב טוב או רע, חיובי או שלילי, מוסרי או מושחת. הם מעצבים דעות פוליטיות והתנהגות חברתית ומספקים אמונות, אידאולוגיות ועמדות שמהם מעצבים אנשים את זהותם (קליין, 2010). הסיקור החדשותי נוטה לסרטט את המפגינים באור שלילי, להגזים בתיאור התנהגותם הלכאורה חריגה ובלגיטימציה לבטא את סדר היום שלהם, תוך התעלמות ממטרותיהם לטובת רושם שטחי של המחאה. המחקר על אופן סיקור תנועות מחאה חברתיות בתקשורת מראה כי לא רק שהן אינן מקבלות לרוב כמעט במה להצגת סדר יומן אלא שלרוב הן מוצגות בבאופן שלילי למדי (וולדובסקי ועמיתיו, 2012). זהו מאפיין של סיקור תנועות המחאה בידי עיתונאים (ברנזון, 2010; Berenson, 2013; McLeod & Hertog, 1992; Leung, 2009; Rauch et al., 2007; Reese, 2001). אמצעי התקשורת נוטים להשמיע בעיקר את הגרסות של המוסדות, של המשטרה והממשלה. מסגור כזה תורם לעיצוב דעת קהל שלילית על המחאה ומטרותיה (Detenber et al., 2007). מאפיינים כאלה מייצגים בעיקר בזרם המרכזי של החדשות האמריקניות, שנוטות לדחוק לשולי החדשות תנועות הקוראות

לשינוי חברתי (Ashley & Olson, 1998; Gitlin, 1980; Hertog, 1992; Kim, 2000; McLeod & Rauch et al., 2007). זווית נוספת שנפוצה בסיקור מחאה בעשורים האחרונים בארצות הברית ראתה במחאה "מטרד ציבורי". נקודת מבט זו התייחסה בעיקר לפגיעתה של המחאה בסדר היום של האדם הפשוט ובמרקם החיים העירוני (Di Cicco, 2010).

בשנים 2011-2012 היינו עדים לשינוי המרחב הציבורי של המחאה – מגלובלי ללוקלי. גלי המחאה הפכו את דפוס הסיקור לאוהד, מצדד ותומך. בישראל, כתב וימן, התקשורת הוותיקה, שהיא עדיין מדורת שבט וקובעת סדר יום ציבורי, גילתה עניין רב במחאה, לפחות בראשיתה. היא זיהתה סיפור על תנועה אותנטית וסגונית, התלכדות של חוגים חברתיים שונים ומצוקות אמתיות (וימן, 2012; ראו גם הבר, הלר והרמן, 2011) שקבעו את מושבם במרכז המגורים האריסטוקרטי של המטרופולין הישראלי, שדרות רוטשילד שבתל אביב. וימן (2012) ציין שהתקשורת סיקרה את המחאה בהבלטה ובאדהה ובכך העצימה אותה. היא דיווחה בשידורים ישירים ממחנות האוהלים, כאשר אנשי תקשורת מתערים בתוך קהל המוחים ובערים שונות, ואף נתנה ביטוי נדיב וידידותי מאוד לנוטלים חלק במחאה. מרבית הדיווחים התאפיינו בגילוי אהדה למחאה וליוזמיה ובתמיכה בה, ואף בהגברת התהודה למסרים נגד מדיניות הממשלה (בהרחבה ראו לב־און ומן, 2012). דפוס דומה של סיקור הפגנות Occupy Wall Street ברחבי ארצות הברית נמצא גם בעיתונות האמריקנית (Schechter, 2012, pp. 114-115). השאלה היא: האם אפשר להצביע על דפוס סיקור כשמדובר במחאה חברתית מקומית? והאם דפוס סיקור זה יהיה זהה במדינות עם תפיסה חברתית-כלכלית שונה?

מערך המחקר

שיטת המחקר הייתה איכותנית, דהיינו ניתוח השיח הביקורתי בטקסט העיתונאי. בניגוד לניתוח שיח כמותי, ניתוח שיח ביקורתי הוא פרשני ומנסה להסביר מבני שיח ולא רק לתאר אותם. הוא מתמקד בבחינת המבנה והסדר של הטענות או של הנרטיבים ובתהודה התרבותית של דימויים מסוימים (Parker, 1992). שיטה זו מתאימה לניתוח תופעות ושינויים חברתיים-תרבותיים כפי שהם באים לידי ביטוי בטקסט העיתונאי, וחושפת את חלקם של העיתונאים ביצירתן של הבניות חברתיות ותרבותיות. בכך היא "מאפשרת גם להצביע על האופן, שבו תופשים סוגים שונים של עיתונים את תפקידם החברתי" (קליין, 2010, עמ' 230). "ייחודה של השיטה טמון בגישה רבת-ההיבטים, המשלבת מגוון שיטות

ניתוח, החושפות את המשמעויות הגלויות והסמויות של הטקסט העיתונאי, ומאפשרות להתחקות אחר מימדיהם האידיאולוגיים והפוליטיים של נרטיבים תרבותיים" (Van Dijk, 1990, מצוטט אצל קליין, 2010, עמ' 230). שיטתם האיכותנית של ריס ולואיס מאפשרת לבחון את המסגור החדשוני תוך ניתוח התוכן התקשורתי והאופן שבו המסגור עיצב את משמעותו החברתית של נרטיב המחאה (Reese, 2010).

העיתוננים שנבחנו במחקר הם ידיעות אחרונות (189 פרטי עיתוננים) וישראל היום (97 פרטי עיתוננים), סך הכול 286 פרטי עיתוננים (N=286), בעלי התפוצה הרחבה ביותר של העיתונות הכתובה בישראל. איתור פרטי העיתוננים נערך תוך שימוש במגוון מילות חיפוש, כמו "מחאה", "מחאת האוהלים" ו"צדק חברתי" שהוזכרו בכתורות או בטקסט הראשי מתאריך 14 ביולי 2011, תחילת מחאת האוהלים ברוטשילד, ועד סוף חודש ספטמבר, "הפגנת המיליון". העיתוננים האמריקניים שנבחרו, בעיקר משיקולי תפוצה, כמו גם מפני היותם מובילי דעת קהל לדידו של ריס (Reese, 2010, p. 29) הם הניו יורק טיימס (*The New York Times*)¹ (N=28) ו-יו.אס.איי.טודיי (*USA Today*) (N=30).

השיח הכולל היה רלוונטי, ולכן לא נעשו, בהמלצתו של ריס (Reese, 2010, p. 29), הבחנות בין עורכים, כותבים או בין מאמרי החדשות למוספי העיתון. המחקר הוא השוואתי, בשני המקרים הרקע להפגנות משותף, ודרכי המחאה וההתנהלות התקשורתית דומות. התאוריה התלת-ממדית של דיווח-המחשה-הפנמה של ריס ולואיס (Reese & Lewis, 2009; Reese, 2010) מלווה את המכנה המשותף לאורכו של הדיון.

ממצאים וניתוח השיח העיתונאי

בעיתונות הישראלית

דיווח

הסיקור העיתונאי כולל בדרך כלל תיאור של העובדות באירוע המסוקר, כמו למשל תיאור ההפגנה וסדר היום שלה. בשלב זה העיתונאים בוחרים את הביטויים שירכיבו את הנרטיב הנבחר שחדשות המדיה יישענו עליהם בהמשך: "ההפגנות אמש היו מהגדולות שבתולדות המדינה. הפגנות המוניות היו פה על ארץ ישראל, על שלום או על מחדלים במלחמה. מי היה מאמין ש-150 אלף ישראלים יטרחו לצאת לרחוב למען תיקונים חברתיים" (ידיעות אחרונות, 2011.7.31, עמ' 2).² בידיעה זו צוין מספר המפגינים, אם כי מאוחר יותר הסתבר כי יש קושי לאמוד את מספרם. האדרת מספר המפגינים הוסיפה חשיבות לסדר היום של המחאה.

כמו כן, הקביעה כי זו ההפגנה הגדולה ביותר בתולדות המדינה לא נתמכה על ידי השוואה לסדרי הגודל של הפגנות קודמות. גם הביטוי "מי היה מאמין" העצים את תחושת השליחות של אותם אנשים שבאו להפגנה, ולא "סתם" הפגנה "רגילה" אלא למען תיקונים חברתיים. תיקון חברתי הוא ביטוי שיוצר שייכות לכלל האוכלוסייה, כלומר להם ולנו כחברה.

המחשה

ההמחשה הופכת את רעיון המאבק לשלב מעשי מקובל. הטקסט נושא עמו כבר את השפה שנכללה במסגרת הדיווח ואת ההנחה שמתקיים מעבר מהלכה למעשה. כלומר, הדיווח מוצג במונחים ובביטויים שנבנו בשלב שבו נבנה הנרטיב, ומומחש באמצעות הפעולות הנגזרות ממנו, קרי ההפגנות. "הזעקה צריכה להיות מדויקת וממוקדת בסימון נקודות כאב – גידול ילדים במשפחה עובדת, ניצול עובדי קבלן, יוקר המחיה, חלוקה בלתי צודקת של נטל המיסים, מצוקת הדיור" (ידיעות אחרונות, 9.8.2011, עמ' 20); "כמו רבים אחרים הבנתי שהמחאה הזאת אינה על הורדה של חצי אחוז במיסים העקיפים ואפילו לא על בנייה של אלף יחידות דיור. המחאה הזאת היא ביטוי לאי־הנחת מסדרי העדיפויות של מדינת ישראל" (שם, עמ' 20-21).

אם בשלב הדיווח צוין שמטרת ההפגנה היא תיקונים חברתיים, אזי שלב ההמחשה מפרט מהן "נקודות הכאב" שצריכות תיקון בשל המדיניות הכלכלית הקפיטליסטית של האליטה הפוליטית. במסגור העיתונאי נראה שהעיתונאים מסייעים לעצב השקפת עולם וערכים: הם מגדירים מה נחשב טוב או רע, חיובי או שלילי, מוסרי או מושחת. הם מעצבים דעות פוליטיות והתנהגות חברתית ומספקים אמונות, אידאולוגיות ועמדות שמהם מעצבים אנשים את זהותם (קליין, 2010).

הפנמה

ההפנמה היא השלב שבו תפיסת העולם שדווחה והומחשה במסגור החדשותי הופנמה. זהו שלב ברור יותר של הנרטיב. אם ההמחשה הפכה את מסגרת המאבק לעובדת חיים ברורה, ההפנמה הפכה אותו להצהרה קיומית, המעלה את המאבק החברתי לנרטיב רחב יותר של מאבק לצדק חברתי כולל. "יש לכם מחאה חסרת תקדים, שנהנית מתמיכה של 80% מהציבור [...] המצב הקיים רע לכולנו" (ידיעות אחרונות, 4.8.2011, עמ' 24). "העם לא דורש העלאה של 5% במשכורת; הוא דורש חברה צודקת; העם דורש צדק חברתי" (שם, 9.8.2011, עמ' 20-21). "אף אחד לא ייקח מהמחאה הזאת את האותנטיות שלה. ציבור ענק של בני מעמד

הביניים, שנפשו נקעה מהעול שמוטל עליו, יצא להיאבק על האפשרות לחיות בארץ הזאת, לגור בה ולהתפרנס בכבוד" (שם, 22.7.2011, עמ' 2). בדפוס סיקור זה אפשר לראות שהמסגרת שנבנתה והומחשה מופנמת ומתקבלת כתפיסת העולם העכשווית. במקרה שנבחן זה התבטא בכך שהעיתונאים, בתמיכתם בהפגנה, קבעו שזו דעת הרוב, שמונים אחוז, ללא הצגת סקרי תמיכה או תימוכין אחרים באומדן זה. זאת ועוד, בקביעה של הרווח החברתי שנגרם כתוצאה מהמחאה החברתית (Tilly, 1993-1994, 2003), העיתונאים טענו שהמחאה פונה לשכל הישר, שכן כל אחד ואחת מאתנו דורש חברה צודקת וצדק חברתי, ומכאן הגיוני שהחברה יצאה למאבק על האפשרות לחיות בארץ, לגור ולהתפרנס בה בכבוד. "כולנו יודעים מה זה אומר" כאשר אומרים מחאה חברתית. הסוגיה מובנית ונתפסת בציבור כמוכנת מאליה. שלב זה נבנה רק לאחר שהמחאה זכתה לתמיכה התקשורתית שדווחה ובנתה את הנרטיב, הומחשה הלכה למעשה והופנמה בכיטויים של תמיכה שלוו בהד ציבורי.

בעיתונות האמריקנית

דיווח

"העיקרון המאחד של התנועה אינו מבוסס על תאוריה פוליטית או כלכלית, אלא על תמה מוסרית... השלטים אומרים זאת הכי טוב. עקרון הליבה של התנועה, מ'רובין הוד צדק' ל'היי אתם המיליארדרים: שלמו את חלקכם בהגינות', הוא פנייה להגינות הבסיסית ואמונה שהמשתכרים את השכר הגבוה ביותר שבינינו צריכים לעזור לאלה הנאבקים כדי להשיג את הצרכים הבסיסיים של החיים" (USA Today, 14.11.2011, p. 7A)³. בדומה לסיקור בישראל, הדיווח קורא לתיקונים חברתיים ברטוריקה דומה, המתארת את עקרון הליבה של המחאה העוסק בצדק הבסיסי למתן צורכי יסוד תחת מטריית הצדק החברתי.

המחשה

"אמריקנים רבים מדי חיים מתחת לקו העוני, ולרבים מדי שהם מובטלים או שעומדים לאבד את ביתם, החלום האמריקני הוא סיוט" (USA Today, 11.10.2011, p. 7A). "נראות רבה יותר במחאות Occupy הביאה למודעות רבה יותר לנושאים החשובים להם: אבטלה גבוהה, יתרונות פוחתים... ואבטלה בקרב בני 18-24 [ו] יוצאי צבא ביותר מעשרים אחוז לעומת שיעור האבטלה הארצי של כתשעה אחוזים, על פי משרד העבודה" (USA Today, 2.11.2011, p. 3A)⁴. מהם אותם תיקונים חברתיים ומילוי הצרכים הבסיסיים שלשם מפגינים? העיתונאים ממחישים לקורא בבהירות את מה שדיווחו בשלב הראשון ומציגים

לו את התשובה: עזרה למובטלים, לאנשים שאיבדו את בתיהם, לכל מי שהחלום האמריקני הפך לסייט עבורם.

הפנמה

ברור שאנחנו מצויים ברגע בפוליטיקה האמריקנית שבו החרדה והתסכול רותחים. מה שאנחנו צריכים אלה מנהיגים בממשל שמתנהגים ומדברים בצורה אחראית. ב־17 בספטמבר 1920 ראו האמריקנים את זוועות מלחמת מעמדות. בואו לא נידרדר שוב בכיוון הזה (USA Today, 9.10.2011, p. 11A). "הבעיות של המפגינים הן רק המחשה של הדרכים שבהן הכלכלה לא עובדת עבור רוב אמריקנים. הם צודקים לחלוטין כשהם אומרים שהמגזר הפיננסי [...] עולה למיליוני אמריקנים במקומות העבודה שלהם, בהכנסות, בחסכונות ובהון העצמי הפרטי שלהם [...] כאשר המפגינים אומרים שהם מייצגים 99 אחוז מהאמריקנים, הם מתכוונים לריכוז ההכנסות בחברה הלא שוויונית של היום" (The New York Times, 2.10.2011, p. 10)⁵.

בעיתונות האמריקנית, כמו בזו הישראלית, פנה הסיקור אל השכל הישר והציג את מטרת המחאה כמובנות מאליהן. סיבות המחאה היו ברורות לאור הקשיים הכלכליים שהחברה האמריקנית, על כל מגזריה, חוותה בחיי היום-יום. גם כאן אפשר לראות שהמסגרת שנבנתה והומחשה הופנמה והפכה למציאות מובנת מאליה. העיתונאים ציינו שעל הממשל האמריקני להאזין לדרישות של 99 אחוז מן הציבור האמריקני. גם בארצות הברית טענו העיתונאים שהמחאה פונה לשכל ישר, שכן כל אדם שואף לצדק חברתי ודורש אותו. טבעי שהחברה יוצאת למאבק בשיטה הכלכלית שלדידם לא עובדת ויוצרת חברה לא שוויונית בפן הכלכלי והתעסוקתי. התחושה ש"כולנו יודעים מה זה אומר" כאשר מציינים את ה-99 אחוז היא שהריכוזיות הכלכלית, הנשלטת בידי אחוז אחד מהחברה האמריקנית, דורשת התערבות ממשלתית אחראית.

ריס ולואיס (Reese & Lewis, 2009) כתבו שהסיקור העיתונאי שעסק במלחמה בטרור כמדיניות הממשל האמריקני שלאחר נפילת מגדלי התאומים בספטמבר 2001 לא כלל כמעט נרטיבים מתחרים, ובכלל זה ביקורת על הנרטיב הדומיננטי. בישראל בולטת לעין העובדה כי מלכתחילה לא נמתחה ביקורת על ההפגנות ואם הייתה כזו, היא נהדפה בידי העיתונאים. לדוגמה, הביקורת של הזמרת מרגלית צנעני (מרגול) על מפגינים "צפונבונים אשכנזים והמפונקים שיש להם בית בשדרות רוטשילד", כתב יהודה נוריאל ש"אחרי העליהום והסערה הבלתי נמנעת וההכרה כי המאבק המשותף גם ובעיקר לאנשים שנראים כמותה, וההכאה הפומבית על חטא – גם מרגול הצטרפה לבסוף אל תנועת המחאה או בלשונה 'האמ-אמא של המחאה'" (ידיעות אחרונות, 14.8.2011, עמ' 14, ההדגשה שלי).

התקשורת לא אפשרה קיומו של נרטיב מתחרה. במקרה זה התקיים תהליך חד צדדי, ללא נרטיב מתחרה, בחדשות התקשורת ובעקבותיו בקרב הציבור. בארצות הברית הגדיל לעשות הניו יורק טיימס וכתב נגד מבקרי ההפגנות שטענו כי למפגינים חסרים מסר ברור, עמדות ומדיניות ברורה, "הצועדים חסרי מסר ברור ותאור מדיניות ברורה" (*The New York Times*, 9.10.2011, p. 10), שהמחאה עצמה היא המסר. אי-השוויון בהכנסות שוחק את מעמד הביניים, מגדיל את מספר העניים ומאיים ליצור מעמד תחתון של אנשים בעלי יכולת ורצון אך מובטלים. "בשלב זה, מחאה היא המסר: אי שוויון בהכנסות נשחק כשהמעמד בינוני מגדיל את שורותיהם של העניים, ומאיים ליצור מעמד קבע נמוך יותר של אנשים עם יכולות, המוכנים [לעבוד] אך מובטלים" (*The New York Times*, 9.10.2011, p. 10). מצטייר כאן תהליך של דיווח תוך המחשה והפנמה כאשר כל אחד משלושת חלקי התהליך נוכח במסגור החדשותי במקביל, כפי שריס ולואיס מצאו. בשלב הדיווח בחרו העיתונאים באסטרטגיה הראשונית של בניית הנרטיב המצדד והתנומך כל זמן המחאה. במקביל, העיתונאים שהיו "שבויים" במסגרת הנרטיבית הרחיבו את המסגור החדשותי באמצעות שתי האסטרטגיות האחרות, המחשה והפנמה, לעתים במקביל, בבחינת אמצעי שדרכו מעוצבת תמונת העולם. תוצאה זאת שונה מממצאי המחקר של ריס ולואיס (Reese & Lewis, 2009), שמצאו שכל אחד מכלי הבחינה מופיע בסדר סיקור עוקב.

דיון

עיצוב הנרטיב בשיח התקשורתי הקנה תמיכה ואהדה רצויה להפגנות ולסדר היום שלהן. לכן, בהיקפן ובהשפעתן על השיח החברתי והתקשורתי, ההפגנות החברתיות בישראל ובארצות הברית הן המסגרות החשובות ביותר שהוטמעו בזיכרון של השנים האחרונות בשתי המדינות. לא רק השליטה בשיח והבנייתו אלא העלייה בהשתתפות האזרחים מהפגנה להפגנה, נתנו משנה תוקף למסגור הפגנות המחאה. ואכן, לא בכדי ראינו במחאת הצדק החברתי בישראל וב-Occupy Wall Street בארצות הברית יחידים ומגוון קבוצות חברתית ומעמדיות שהמכנה המשותף ביניהם אינו מובן מאליו. התמיכה התקשורתית הבלתי מסויגת והדיפת המקטרגים מנפה את היכולת לגייס אזרחים תוך פנייה למכנה משותף רחב ביותר. הדמיון בדפוס הסיקור בישראל ובארצות הברית משקף את המכנה המשותף שבין שתי המחאות ובין המפגינים.

בדומה למחקרם רחב היריעה של הבר, הלר והרמן (2011), גם אני מצאתי שמסגור סמאות המחאה יצר אקלים חברתי שאפשר הפגנות חברתיות שגרפו

תמיכה רחבה. סוגיית המחאה החברתית ממשיכה להיות חלק מהשיח הציבורי, כמו גם חלק מהשיח הפוליטי. סממנות המחאה מוסגרו, תוך שימוש בלקסיקון התרבותי המקומי, בזיכרון ההיסטורי ובעולם הערכים של כל אחת מהמדינות. נראה שהעיתונאים אינם ממסגרים מידע כדי לייצר חדשות אלא מעצבים את החדשות בכך שהם מוסיפים את פרשנותם לתהליך הדיווח החדשותי (D'Angelo, 2010; Gamson & Modigliani, 1989; Kuypers, 2006).

יכולתה של התקשורת לעצב את תודעת הקוראים ולעודד את הציבור להשתתפות פעילה ולאחדת המחאה ומסריה, מעניקה להיבט התקשורת של המחאה חשיבות רבה. דפוס הסיקור של העיתונות היומית הכתובה תמך וצידד במפגינים, והעביר מסר לקורא שכל המצטרף למחאה יתקבל כשותף לקבלת אחריות לחיים החברתיים. גם אם הוטל ספק בנכונותה של המחאה ובלגיטימציה שלה, הוא נהדף מיד למען הסר ספק בסדר היום המוצדק למען החברה בישראל כמו גם בארצות הברית. תמיכה זו התבטאה בעיצוב הזהות המשותפת של המפגינים, קוראי העיתונים והעיתונאים כאחד. לפי מלוצ'י (Melucci, 1989, 1995) הביטוי לכך הוא לא רק בהכרת הזהות העצמית של המפגינים, אלא בהכרה של האחרים בזהות הייחודית שלהם ובקבלת לגיטימציה מהחברה הסובבת זהות זו. אם כך, מה עומד בבסיס השוני בסיקור המחאה המקומית מזה של המחאות הגלובליות? בעשור שלפני גל המחאות המקומיות שהציף את העולם בשנים 2010-2012, עסקה הספרות המחקרית במחאות העולמיות נגד הגלובליזציה הכלכלית אשר הופנו נגד הארגונים הבין-לאומיים. במחאות הגלובליות היה קהל המפגינים הטרוגני ומנה קבוצות מחאה עם סדר יום שונה, ממדינות שונות, בעלות תרבות פוליטית-חברתית שונה, שנראה לעיתונאים כערב רב מופשט וחסר זהות. לכן קל היה לתקוף אותם ולמתוח ביקורת שלילית על ההפגנות ומשתתפיהן. במחאה מקומית כל אדם, ובכלל זה העיתונאים, חש את תוצאות המדיניות החברתית-כלכלית, ולכן ההזדהות קלה יותר. קל יותר למקד את התמיכה הציבורית במחאה מקומית מאשר בקהל מפגינים בין-לאומי שאינו מוגדר על ידי עבר משותף או סמלים משותפים. ארצות הברית היא מדינה ליברלית שחרטה על דגלה מדיניות קפיטליסטית, ולמרות זאת הסיקור המצדד במחאה וההשוואה לאופן הסיקור הזהה בישראל, השונה בתפיסת עולמה, מאשש את ההשערה שעמדה בבסיס מחקר זה, שמחאות מקומיות מתקבלות אחרת ממחאות גלובליות. בספרות המחקרית (ברנזון, 2010; Bennett, 2004; Rauch et al., 2009) נמצא כי דפוס סיקור המחאות הגלובליות היה מוטה נגד המפגינים, משמע הפוך לחלוטין מסיקור המחאות הלוקליות.

התקשורת הכתובה צידדה במחאה באמצעות מסגור ועיצוב נרטיב נבחר שהתבטא בסדר יום תוך שימוש בסממני תרבות והיסטוריה משותפים המוכרים

לכל האזרחים. זאת בדומה לממצאי מחקרה של ליונג (Leung, 2009), שהצביעו על כך שסיקור המחאות המקומיות מוסגר וניכרה בו אהדה למפגינים ואף הצדקת אלימות, בהתאמה לתרבות המקומית. ובשונה מהמחאות החברתיות הגלובליות, שבהן הסיקור העיתונאי הדגיש את הפן השלילי שלהן, שם דגש על ההתנהגות האלימה מצד המפגינים ועל אימתן במה למסרים של ההפגנות, בעיקר כשהמחאה הופנתה נגד התפיסה הכלכלית-חברתית הקפיטליסטית ההגמונית (Bennett, 2004; Kim, 2000; Leung, 2009; McLeod & Hertog, 1992; Rauch et al., 2007).

תאוריית המסגור התלת-ממדית שהציעו ריס ולואיס סייעה להראות כי מבנה הסיקור משקף תבנית סיקור שהציגה בבירור כי כבר בשלב הראשוני של הדיווח עוצב הנרטיב כמסר של תמיכה במפגינים, במהות ההפגנה ובמטרותיה, שהלך והתחזק בשלבי המחשה וההפנמה (Reese & Lewis, 2009; Reese, 2010). סיקור בדפוס כזה ייצר קונסנזוס בקרב הציבור הרחב ללא הבדלי מעמד, השכלה, מגדר וגיל.

בשל עיצוב התודעה במישור הקוגניטיבי, וכדי להצדיק את סדר היום של המחאה ולהשלים עם הדרישה לשינוי, נתפסו המחאות המקומיות כדרך פעולה לגיטימית להעברת מסרים חברתיים ואף ליצירת זהות חברתית כתנאי לקבלת אהדה ציבורית ותקשורתית תוך פנייה למכנה המשותף הרחב ביותר. כך נוצרה זהות משותפת שהגדירה את השתייכותם לקבוצה בלתי מוגדרת שמעולם לא הייתה מתוחמת מעמד חברתי-השכלתי ואידאולוגי. לפי דלה פורטה ודיאני מצב כזה עוזר לבנות אמון ציבורי, וסוגיות מקומיות ברורות ומוכרות לכול מאפשרות לקדם נושאים חברתיים ומגוונים שדורשים סולידריות חברתית (Della Porta & Diani, 2006). למחאות הצדק החברתי ו-Occupy Wall Street לא היו הגדרות ברורות של סדר יום. ההפגנות היו המסר: השיטה לא עובדת ותפקידנו להפנות את הזרקור אל מקבלי ההחלטות. התמיכה התקשורתית הבלתי מסויגת ביטאה את טבעה של התקשורת לנגח את הממשל משיקולי רייטינג העטופים באצטלת "כלב השמירה של הדמוקרטיה", ובד בבד חשפה הזדהות כנה של העיתונאים עם המרי האזרחי הזועק לצדק חברתי.

נוסף על כך, העיתונאים הבינו את המטרות ואת המניעים של המחאה ובהתאם הופעל בעת הסיקור מנגנון של שיקול דעת. מכיוון שקבוצת המחאה הלוקלית לא הייתה מוכרת כרדיקלית, בניגוד לקבוצות המחאה הגלובליות, ולא ככזו שבשולי החברה, וגם אם התנהגותה הייתה קצת אלימה (בארצות הברית), היא נסלחה ואף נחשבה מוצדקת בשל המניעים החברתיים הרחבים. כשנושאי המחאה היו כלכליים אך נגעו בסוגיות גלובליות (קפיטליזם גלובלי, הסכמי סחר בין-לאומיים, איכות הסביבה ועוד), הם לא בהכרח נתפסו והוכנו בציבור, ואפשר שגם

לא לעיתונאים המסקרים. יתר על כן, הם לא היו מוחשיים דיים כדי ליצור קרקע רחבה להזדהות. במחאות המקומיות נראה היה שלעיתונאים קל יותר להזדהות עם המסרים הקוראים להיטיב עם אזרחי המדינה, מסרים שנשאו אופי והווייה פנים ארציים, תוך שימוש בעולם מושגים מוכר ואשר הפנו אצבע מאשימה כלפי הממשל המקומי, אותו ממשל שבו הם מתנגחים בסיקורי החדשות השגרתים שלהם, ושהוא לגבי דידם "משחק" ב"מגרש הביתי".

מאחר שנמצא כי שלושת ממדי המסגור – הדיווח, ההמחשה וההפנמה (Reese & Lewis, 2009; Reese, 2010) – נכחו באופן נרחב בסיקור של מרבית העיתונאים בישראל ובארצות הברית, אפשר לומר שההפנמה של תפיסת העולם שנוצרה בסיקור מחאה אחת הפכה להיות הדיווח של המחאה הבאה וחוזר חלילה, ואילו שלב ההמחשה, שהפך את מסגרת המאבק לעובדת חיים ברורה, התבטא באזכור המחאות שקדמו למחאה המסוקרת. המחאות המקומיות שיצרו סימביוזה בין המפגינים לבין התקשורת וקהל הנמענים שזרו מכנה משותף, ברמה הגלובלית, ל"אביב העמים" של תחילת המאה העשרים ואחת.

סיכום

התקשורת סיקרה בהבלטה ובאהדה את המחאות המקומיות בישראל ובארצות הברית, ונתנה במה רחבה, נדיבה ותומכת לנוטלים חלק במחאה. מרבית הדיווחים התאפיינו כאמור בגילויי תמיכה ואהדה למחאה וליוזמיה, ותרמו להגברת התהודה למסרים נגד מדיניות הממשלה (וימן, 2012; לב-און ומן, 2012). דפוס דומה של סיקור הפגנת Occupy Wall Street ברחבי ארצות הברית נמצא גם בעיתונות האמריקנית (Schechter, 2012, p. 114-115). מחקר זה, בניגוד למחקרים קודמים שעסקו במחאות בהקשר המקומי (הבר, הלר והרמן, 2011; לב-און ומן, 2012; Schechter, 2012), חצה את גבולות המקומיות הישראלית ובחן את סיקור מחאת הצדק החברתי בהשוואה להפגנת Occupy Wall Street בארצות הברית, כדי לבחון אם במחאה מקומית מתקיים נרטיב סיקור זהה.

סיקור ההפגנות החברתיות בישראל ובארצות הברית כלל תיאורי סולידריות ותמיכה שהראו באופן ברור כיצד הבניית הסיקור הוטמעה בעיתונות ובאה לביטוי בטקסטים החדשותיים. הסיקור העיתונאי מוסגר ועיצב את נרטיב המחאה במשמעותו החברתית והעצים את תחושת השליחות של מי שיצאו להפגנה למען תיקונים חברתיים. תחושת השליחות התבטאה כמאבק של כלל האוכלוסייה. במקביל לבניית הנרטיב בדיווח העיתונאי, הופיעה ההמחשה שהפכה את מסגרת המאבק לאקט מוחשי וההפנמה הפכה אותו להצהרה קיומית. אלה העלו

את המאבק החברתי לנרטיב רחב יותר של מאבק לצדק חברתי כולל. בדרך זו יצרו כלי המסגור נרטיב של אירועים (Kim, Scheufele & Shanahan, 2002; McQuail, 1994; Reese, 2010; Scheufele & Tewksbury, 2007; Tankard, 2001) כמעט ללא נרטיב מתחרה, ואם היה כזה, הוא נהדף בידי העיתונאים שיצאו להגן על הנרטיב הנבחר. מכך אנו למדים שהחדשות הן הבניה תרבותית, נרטיב המספר סיפור על אודות אירועים חדשים וחשובים, וכן שהסיקור העיתונאי אינו משוחרר מתוכן רגשי ומערכים (Frye, 1966, בתוך קליין, 2010). אפשר להתייחס לטקסט העיתונאי כאל זירה של מאבק, שאפשר לזהות בה היררכיה של סוגי שיח, המושפעים מאידאולוגיות שונות שהתחרו על קבלת משמעות (קליין, 2010; Fairclough, 1995). התנהלות זו מחזקת את טיעונו של אורינג (Oring, 1990) כי הטקסט התקשורתי נקבע בידי העורכים והכותבים, כפרי הבניית המציאות מנקודת מבטו של העיתונאי. העיתונאים עיצבו את השקפת העולם הרווחת ואת הערכים העמוקים ביותר כשהם מגדירים מה נחשב טוב או רע, חיובי או שלילי, מוסרי או מושחת. הם עיצבו דעות פוליטיות והתנהגות חברתית וסיפקו אמונות, אידאולוגיות ועמדות שעיצבו את זהותם של המשתתפים (קליין, 2010). ואכן, לא בכדי ראינו במחאת צדק חברתי בישראל וב־Occupy Wall Street בארצות הברית יחידים ומגוון קבוצות חברתיות ומעמדיות שהמכנה המשותף ביניהם רחוק מלהיות מובן מאליו. נמצא מכנה משותף בסיקור ההפגנות המקומיות בישראל ובארצות הברית, גם אם בסיס התפיסה הכלכלית-חברתית שונה. דפוס זה נראה כמגמה הפוכה לפרדיגמת המחאה (וולדובסקי ועמיתיו, 2012) שאפיינה את סיקור ההפגנות הגלובליות שבו התקשורת אימצה והבליטה תבניות מסגור נפוצות שהן לרוב שליליות. מסגור שכזה תורם לעיצוב דעת קהל שלילית ביחס למחאה ולמטרותיה (Detenber et al., 2007). נראה שבהפגנות המקומיות של 2010-2012 העיתונאים, שמכירים מקרוב את תוצאות המדיניות החברתית-כלכלית, יכלו להזדהות בקלות עם ההפגנה ועם מטרותיה. במחאה מקומית קל יותר למקד את התמיכה הציבורית מאשר במחאה בין-לאומית שבה המפגינים אינם מוגדרים על ידי עבר או סמלים משותפים. מכיוון שבתקופה מקבילה למחאות החברתיות בישראל ובארצות הברית שטף גל נרחב של מחאות מקומיות את העולם, יהיה זה מרחיב ומעמיק לנתח ולהשוות במחקרי המשך את סיקור המחאות החברתיות כדי לבדוק אם דפוס סיקור המחאות המקומיות זהה גם במדינות אירופה הדוברות שפות שונות, כמו גם את סיקור הפגנות 'האביב הערבי' במדינות ערב, השונות מהותית בתפיסת עולמן מן העולם המערבי.

הערות

- 1 קיים פער במספר המאמרים של העיתונים הישראליים לאלה האמריקניים כיוון שהעיתונות האמריקנית החלה את סיקור המחאה כשבוע לאחר שזו החלה. בהתייחס לביקורת שנמתחה על הניו יורק טיימס בעניין זה אמרה העורכת, קרולין ראיין, כי הניו יורק טיימס פרסם 160 כתבות, בכלל זה בלוגים, פוסטים ומאמרי דעה באתר הבית של העיתון, *NYTimes.com*. הצידוק לכך היה שרוב הסיקור כיום הוא מקוון (On line) בכפוף לטרנד העכשווי הרווח בעקבות ירידה בקריאת העיתונות המודפסת, ובמקרה של הניו יורק טיימס – ירידה של 19 אחוז במכירת גיליונות העיתון בעשור האחרון. הקושי באיתור מידע על ההפגנה נובע, לדעתה, מריבוי המידע ברשת (12 p. 23.10.2011 *The New York Times*).
- 2 ראו גם: ידיעות אחרונות, 7.8.2011, עמ' 6; ישראל היום, 4.8.2011, עמ' 37.
- 3 ראו גם: *USA Today*, 13.10.2011 p. 9A; *The New York Times*, 2.10.2011, p. 10; *USA Today*, 26.10.2011, p. 9A
- 4 ראו גם: *USA Today*, 14.11.2011 p. 7
- 5 ראו גם: Ibid., 27.10.2011 p. 8

רשימת המקורות

- ברנזון, א' (2010). מחאה אנטי-גלובלית ותקשורת המונים: השוואה של פעילות פוליטית, סדר-יום ומסגור במדיה הישנה והחדשה 1999-2006. חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה", אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן.
- הבר, כ', הלר, א' והרמן, ת' (2011). סולידריות במחאת 2011: בין דימוי למציאות?. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- הברמאס, י' (2001). הקונסטלציה הפוסט-לאומית (תרגום מגרמנית: י' גוטשלק). תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- וולדובסקי, ע', וולטר, ד', לוי, ע' ולילה, א' (2012). "המחאה חזרה – רק אלפים באו?" סיקור המחאה החברתית בישראל. ירושלים: קשב, המרכז להגנת הדמוקרטיה בישראל.
- וימן, ג' (2012). המחאה החדשה והתקשורת הותיקה. הארץ, 28.6.2012.
- לב-און, א' ומן, ר' (2012). דו"ח שנת: התקשורת בישראל 2011, סדר יום, שימושים ומגמות. אריאל: המרכז האוניברסיטאי אריאל שבשומרון, המכון למחקרי מדיה חדשים, חברה ופוליטיקה.
- פוקו, מ' (2005). סדר השיח (תרגום מצרפתית: נ' ברוך). תל-אביב: ככל.
- קליין, ע' (2010). ניתוח שיח ביקורתי של טקסט עיתונאי. בתוך: ל' קסן ומ' קרומר-נבו (עורכות), ניתוח נתונים במחקר איכותני. באר שבע: אוניברסיטת בן-גוריון.

קנדי, פ' (1993). אל המאה ה-21 (תרגום מאנגלית: ע' לוטם). ירושלים: כתר.
רועה, י' (1994). אחרת על התקשורת: שבע פתיחות לעיון בתקשורת ובעיתונות. אבן
יהודה: רכס.

- Ashley, L. & Olson, B. (1998). Constructing reality: Print media's framing of the women's movement 1996-1998. *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 75, 263-277.
- Bennett, W. L. (2004). Communicating global activism: Strengths and vulnerabilities of networked politics. In W. V. Donskoy, B. D. Loader, P. G. Nixon & D. Rucht (Eds.), *Cyberprotest: New media, citizens and social movement* (pp. 123-146). New York: Routledge.
- Berenson, A. (2013). The anti-globalization movement in the "eyes" of journalism: "Global justice" or "mind framing"? *Journalism and Mass Communication*, 19, 3(4), 240-253.
- Bird, E. (1996). CJ's revenge: Media, folklore and the cultural construction of AIDS. *Critical Studies and Mass Communication*, 13(1), 44-58.
- Brook, T. (1991). New historicism in postmodern age. In idem, *New historicism and other old fashioned topics* (pp. 24-35). New York: Princeton University Press.
- Commack, P. (2003). The governance of global capitalism: A new materialist perspective. In R. Wilkinson (Ed.) (2005). *The global governance reader* (pp. 156-173). New York: Routledge.
- D'Angelo, P. (2002). News framing as a multiparadigmatic research program: A response to Entman. *Journal of Communication*, 52, 870-888.
- D'Angelo, P. & Kuypers, A. J. (2010). Doing news framing analysis. In: D'Angelo, P. & Kuypers, J. A. (Eds.). *Doing news framing analysis: Empirical and theoretical perspective* (pp. 3-13). New York, NY: Routledge.
- Della Porta, D. (2007). *The global justice movement in cross-national and transnational perspective*. New York: Paradigm.
- Della Porta, D. & Diani, M. (1999). *Social movements: An introduction*. Malden, MA: Blackwell Publishers.
- Della Porta, D. & Diani, M. (2006). *Social movements: An introduction*. Malden, MA: Blackwell Publishers.

- Della Porta, D. & Tarrow, S. G. (2005). *Transnational protest and global activism: People, passion, and power*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Della Porta, D., Andretta, M., Mosca, L. & Ralter, H. (2006). *Globalization from below: Transnational activists and protest network*. Minneapolis, MN: University of Minneapolis Press.
- Detenber, B. H., Gotlieb, M. R., McLeod, D. M. & Malinkina, O. (2007). Frame intensity effects of television News stories about a high-visibility protest issue. *Mass Communication and Society*, 10(4), 439-460.
- Di Cicco, D. T. (2010). The public nuisance paradigm: Changes in mass media coverage of political protest since the 1960's. *J & MC Quarterly*, 87, 135-153.
- Entman, R. M. (1993). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51-58.
- Entman, R. M. (2003). Cascading activation: Contesting the White House's frame after 9/11. *Political Communication*, 20(4), 415-432.
- Entman, R. M. (2007). Framing bias: Media in the distribution of power. *Journal of Communication*, 57, 163-173.
- Fairclough, N. M. (1995). *Critical discourse analysis: The critical study of language (Language in social life series)*. London: Longman.
- Friedman, M. (2002). *Capitalism and freedom*. Chicago and London: The University of Chicago.
- Gamson, W. A. & Modigliani, A. (1989). Media discourse and public opinion on nuclear power: A constructionist approach. *American Journal of Sociology*, 95, 1-37.
- Gitlin, T. (1980). *The whole world is watching: Mass media in the making and unmaking of the new left*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Hertog, J. K. & McLeod, D. M. (2001). A multiperspectival approach to framing analysis: A field guide. In S. D. Reese, O. H. Gandy & A. E. Grant (Eds.), *Framing public life: Perspectives on media and our understanding of the social world* (pp.139-162). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Juris, J. S. (2008). *Networking future*. Durham, NY: Duke University Press.
- Karides, M., Smith, J. & Becker, M. (Eds.) (2008). *Global democracy and the world social forum*. Boulder, CO: Paradigm Publication.

- Kim, S. T. (2000). Making a difference: US press coverage of the Kwangju and Tiananmen pro-democracy movements. *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 77(1), 22-36.
- Kim, S-H., Scheufele, D. A. & Shanahan, J. (2002). Think about it this way: Attribute agenda-setting function of the press and the public's evaluation of a local issue. *J&MC Quarterly*, 79(1), 7-25.
- Kriesi, H., Della Porta, D. & Rucht, D. (Eds.) (2009). *Social movements in a globalizing world*. Basingstoke, Hampshire; New York: Macmillan.
- Kuypers, A. J. (2006). *Bush's war: Media bias and justifications for war in a terrorist age*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Leung, L. (2009). Mediated violence as 'global news': Co-opted 'performance' in the framing of the WTO. *Media, Culture & Society*, 31(2), 251-269.
- McDonald, K. (2006). *Global movement: Action and culture*. UK, Oxford: Blackwell.
- McLeod, D. M. & Hertog, J. K. (1992). The manufacture of public opinion by reporters: Informal cues for public perceptions of protest groups. *Discourse & Society*, 3(3), 254-257.
- McQuail, D. (1994). *Mass communication theory: An introduction* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Melucci, A. (1989). *Nomads of the present: Social movements and individual needs in contemporary society*. Philadelphia, PA: Temple University Press.
- Melucci, A. (1995). The process of collective identity. In H. Johnston & B. Klandermans (Eds.). *Social movements and culture*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, pp. 41-63.
- Moghadam, V. M. (2009). *Globalization and social movements: Islamism, feminism, and the global justice movement*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield.
- Murray, C., Parry, K., Robinson, P. and Goddard, P. (2008). Reporting dissent in wartime: British press, the anti-war movement and the 2003 Iraq war. *European Journal of Communication*, 23(7), 7-27.
- Neuman, W. R., Just, M. R. & Crigler, A. N. (1992). *Common knowledge: News and the construction of political meaning*. Chicago: University of Chicago Press.
- Noel, A. & Therien, P. (2008). *Left and right in global politics*. New York: Cambridge University Press.

- Oring, E. (1990). Legend, truth and news. *Southern Folklore*, 47: 163-177.
- Parker, I. (1992). *Discourse Dynamics*. London: Routledge.
- Rauch, J., Chitrapu, S., Taylor, E. S., Evans, J. C., Paine, C. & Mwesige, P. (2009). From Seattle 1999 to New York 2004: A longitudinal analysis of journalistic framing of the movement for democratic globalization. *Social Movement Studies*, 6(2), 131-145.
- Reese, S. D. (2001). Framing public life: A bridging model for media research, In S. D. Reese, O. Gandy & A. E. Grant (Eds.). *Framing public life: Perspectives on media and our understanding of the social world*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, pp. 7-32.
- Reese, S. D. (2007). The framing project: A bridging model for media research revisited. *Journal of Communication*, 57, pp. 148-154.
- Reese, S. D. (2010). Findings frames in a web of culture. In D'Angelo, P. & Kuypers, J. A. (Eds.). *Doing news framing analysis: Empirical and theoretical perspective* (pp. 17-42). New York: Rutledge.
- Reese, S. D. & Lewis, S. C. (2009). Framing the war on terror: The internalization of policy in the US press. *Journalism*, 10(6), 777-797.
- Schechter, D. (2012). *Occupy: Dissecting occupy wall street*. New York: Cosimo Books.
- Scheufele, D. A. (1999). Framing as a theory of media effects. *Journal of Communication*, 49, (1), 103-122.
- Scheufele, D. A. & Tewksbury D. (2007). Framing, agenda setting, and priming: The evolution of three media effects models, *Journal of Communication*, 57, 9-20.
- Scholte, J. A. (2005). *Globalization: A critical introduction*. New York: Palgrave Macmillan.
- Tankard, J. W. (2001). The empirical approach to the study of framing. In S. D. Reese, O. H Gand & A. E. Grant (Eds.), *Framing the public life: Perspectives on media and our understanding of the social world* (pp. 95-105). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Tarrow, S. (2005). *The new transnational activism*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Taylor, V. & Whittier, N. E. (1992). Collective identity in social movement communities: Lesbian feminist mobilization. In A.D. Morris and C. McClurg (Eds.), *Frontiers in social movement theory* (pp. 92-104). New Haven, CY: Yale University Press.
- Tilly, C. (1984). Social movements and national politics. In C. Bright and S. Harding (Eds.), *Statemaking and social movements: Essays in history and theory* (pp. 297-317). Anne Arbor: University of Michigan Press.
- Tilly, C. (1993-1994). Social movement as historically specific clusters of political performance. *Berkeley Journal of Sociology*, 38, 1-30.
- Tilly, C. (2003). Political identities in changing polities. *Social Research*, 70(2), 605-620.
- Tilly, C. & Wood, L. J. (2013). *Social Movements 1768-2012* (3rd ed.). Boulder and London: Paradigm Publishers.
- Van Dijk, T. A. (1990). Discourse Analysis in the 1990s, *Text*, 10(1/2), 133-156.
- Van Dijk, T. A. (2001). Critical discourse analysis. In D. Schiffrin, D. Tannen & H. Hamilton (Eds.). *The handbook of discourse analysis* (pp. 352-369). Oxford: Blackwell Publishers.
- Van Gorp, B. (2010). Strategies to take subjectivity out of framing analysis. In P. D'Angelo & J.A. Kuypers, (Eds.). *Doing news framing analysis: Empirical and theoretical perspective* (pp. 84-109). New York: Routledge.
- Wicks, R. H. (2005). Massge framing and constructing meaning: An emerging paradigm in mass communication research. *Communication Yearbook*, 29, 331-361.